

Leerlingen in groep 8 buigen zich de komende weken over de doorstroomtoets. De kritiek hierop zwelt aan in het onderwijs, vooral nu de toets doorslaggevend is voor het schooladvies. „Ik zou gewoon zo graag naar de talenten van kinderen willen kijken.”

MARIANNE VELŠINK

Is de toetscultuur op onze scholen nog wel van deze tijd?

Natuurlijk doen ze dit jaar weer mee met de doorstroomtoets op de twaalf scholen van Oarsprong in Tytsjerksteradiel. Niet meedoen is ook geen optie, zo bleek vorig jaar toen vier basisscholen in Noord-Holland weigerden om de bekritiseerde doorstroomtoets verplicht aan kinderen voor te leggen. Wet is wet, vond toenmalig staatssecretaris Mariëlle Paul, die de scholen dreigde financieel te straffen. Dit jaar slaat dan ook geen school de verplichte doorstroomtoets over. Maar de onrust is daarmee niet weggenomen. Integendeel. Steeds meer mensen willen het onderwijsstelsel, dat al zeventig jaar gebouwd is op een fundament van toetsen, veranderen.

Adelien Buruma, beleidsadviseur onderwijs en kwaliteit bij Oarsprong, zal zich altijd aan wet- en regelgeving houden. Maar dat neemt niet weg dat zij en veel van haar collega's best wel wat bedenkingen hebben bij de doorstroomtoets als hét doorslaggevende instrument voor het schooladvies. „We hebben kerndoelen in het onderwijs en die zijn heel breed geformuleerd. We vinden dat de doorstroomtoets, net als voorheen de eindtoets, te beperkt toetst. Alleen maar op rekenen en taal. Maar we doen zoveel meer. We hebben kunst- en cultuurprogramma's, vakdocenten op bewegingsonderwijs en ga zo maar door. Maar de waarde van al die mooie brede programma's lijkt er bij het definitieve schooladvies ineens niet meer toe te doen.”

STRESS

Marieke van der Veen, momenteel directeur van Oarsprong-school de Triangel in Suwâld en voorheen projectleider van de 10-14 leerroute Modus, weet wat zo'n eindtoets met sommige leerlingen doet. „Bij de doorstroomtoets komt altijd stress kijken. Niet alleen voor leerlingen. Ook voor ons als school, want wij kunnen ook op de resultaten van kinderen afgerekend worden. Eén instrument voor twee doelen. Dat strookt in de eerste plaats natuurlijk al niet.”

Ja, Buruma en Van der Veen kennen ouders die hun kinderen thuis voorbereiden op de toets om zo een hoger schooladvies te krijgen. En ja, ze kennen ook scholen die dergelijke bijspijkertrainingen aan kinderen in de klas aanbieden. Van der Veen: „Soms hopen ouders bijvoorbeeld op een havo-advies. Een doorstroomtoets kan daarin bepalend zijn: is die uitslag hoger dan het advies dat de onderwijzer eerder

In de Modus-klassen van CSG Liudger zitten alle niveaus nog bij elkaar in een stamgroep. Pas in het derde leerjaar stromen ze uit naar vmbo, havo of vwo. FOTO CSG LIUDGER

gaf, dan kan het uiteindelijke schooladvies worden bijgesteld.”

Hoe kinderen naar de toets kijken, hangt volgens Van der Veen af van thuis. „Je hebt ouders die zeggen: je bent voor ons al een topper. Doe gewoon je best. Andere ouders zeggen: we willen dat je nu laat zien wat je echt kunt. De verschillen zijn groot.”

MODUS VOOR 10 TOT 14 JAAR

We praten in het hoofdkantoor van het schoolbestuur van Oarsprong over de doorstroomtoets omdat er iets in beweging is in het onderwijsveld. Ook bij Oarsprong is de afgelopen jaren gezocht naar manieren om de aanpak van het doorverwijzen van kinderen naar het voortgezet onderwijs anders aan te pakken.

Dat leidde onder andere tot een samenwerking met CSG Liudger en de oprichting van Modus. Dit is een leerroute van leerlingen van 10 tot en met 14 jaar, waarbij leerlingen tot het tweede jaar van de middelbare school in een stamgroep blijven. Alle niveaus zitten door elkaar. Leerlingen van buiten Oarsprong kunnen ook in de brugklas in de route instromen. Andersom kunnen kinderen na groep 8 ook kiezen voor de reguliere route op de middelbare school.

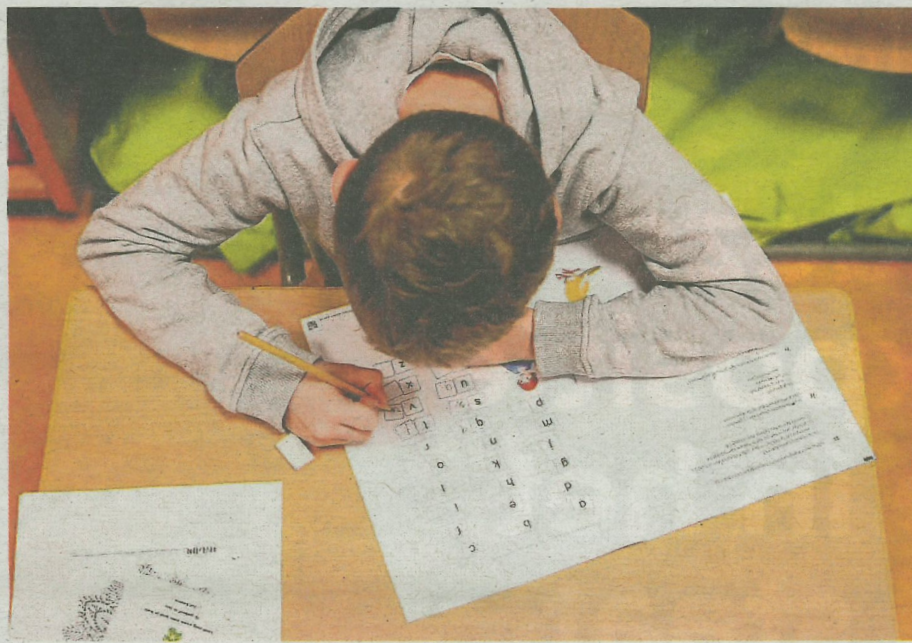
De lessen bij Modus draaien rondom een thema dat elke tien weken verandert. De docenten voor de groep heten coaches die meerdere vakken geven en zo de lessen, passend bij het thema, aan elkaar kunnen verbinden. Linda Bremer nam dit schooljaar het stokje als projectleider van Modus over van Marieke van der Veen.

Bremer is schoolopleider en docent Nederlands en Frans op het Liudger in Burgum. Ze is enthousiast over wat bij Modus gebeurt. „We zien dat kinderen weer geprikkeld worden. Het klinkt wat vreemd misschien, maar soms merken we dat de motivatie om te leren bij kinderen in de bovenbouw van de basisschool weg is, juist vanwege die toetsen. Bij Modus hervinden ze hun nieuwsgierigheid weer. En durven ze elkaar en hun coach om hulp te vragen.”

CIJFERS EN TOETSING

Deze nieuwe manier van werken vraagt veel van het team op het Liudger, omdat het zo afwijkt van hoe de school regulier werkt. „Het is niet zozeer lastig voor onze docenten, maar het is veel werk. Gelukkig zijn ze heel erg gemotiveerd en staan ze achter het concept. Ze geven bovendien als groot voordeel aan dat ze de regie over hun eigen lessen weer terug hebben gekregen.”

Maar misschien wel het grootste voordeel van Modus is wat Bremer betreft dat de selectie van kinderen opschuift. „Want wanneer is een kind een havo-kind? Wanneer een vmbo-kind? En kun je dat

al zeggen als een kind 10, 11 of 12 jaar oud is?”

Maar hoe groot de impact van de leerroute ook is, het onderwijssysteem hangt zowel in het basis- als het voortgezet onderwijs nu eenmaal sterk op toetsen. Op het Liudger stromen de leerlingen uiteindelijk ook uit in vmbo, havo of vwo om daar centraal eindexamen te kunnen doen. Bremer: „Het Nederlandse onderwijssysteem is nu nog best gericht op cijfers en toetsing. Wél zien we dat veel scholen, waaronder CSG Liudger, het belang inzetten van formatief handelen. Dus meer gericht op het behalen van leerdoelen en niet op cijfers. Het zou mooi zijn meer als scholen ook zo gaan werken.”

DE OMMEKEER

Op maandag 26 januari komen onderwijsprofessionals en andere sympathisanten samen om symbolisch ‘de ommekeer’ te maken. Het feest, een initiatief van onder andere Claire Boonstra, die in 2012 Operation Education oprichtte, heet de ‘Samen uit de Fuik-Fuif’. Met de onderwijsfuik bedoelen ze het proces van het geven van schooladvies door kinderen aan de hand van gestandaardiseerde toetsen in ‘hogere’ versus ‘lagere’ niveaus in te delen. „Het toetssysteem maakt ons blind voor onze werkelijke opdracht. Alles wat er in onderwijs toe doet, wordt nu door de mal geperst van enkel datgene dat meetbaar is”, zegt Boonstra.

De kritiek op de systematiek van toetsen in het Nederlandse basisonderwijs is nog groter geworden nadat de eindtoets in 2024 plaatsmaakte voor de doorstroomtoets. Nog altijd toetst de allesbeslissende doorstroomtoets alleen de onderdelen van taal en rekenen die door een computer gelezen kunnen worden. Alle mondelinge taalvaardigheid valt dan af. Maar ook schrijfvaardigheid en dus de andere opdrachten waar basisscholen dag in, dag uit mee bezig zijn.

Nieuw aan de doorstroomtoets is dat deze leidend is geworden bij het definitieve advies. De school komt met een voor-

De doorstroomtoets zorgt elk jaar voor stress in de klas, zien ze bij Oarsprong.

FOTO ANP

lopig advies voor de leerling, gebaseerd op de resultaten van een jarenlang leerlingvolgsysteem en de ervaringen van leerkrachten met een leerling. Maakt de leerling de doorstroomtoets echter beter dan dit advies, dan moet de school het advies in overleg met ouders heroverwegen. Maakt de leerling de toets slechter dan het schooladvies, dan geldt de aanpassing niet.

KANSRIJK ADVISEREN

De afgelopen twee schooljaren zagen Buruma en Van der Veen nog niet dat de doorstroomtoets voor veel verandering zorgde ten opzichte van de eindtoets. Maar uit cijfers van 2024 van Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) blijkt dat het schooladvies gemiddeld vaker bijgesteld werd dan voor de doorstroomtoets. Waar in 2023 10 procent van de leerlingen een ander schooladvies kreeg na de eindtoets, was dat in 2024 25 procent.

Kansrijk adviseren heet dat. Maar is dat wel wenselijk als blijkt dat kinderen er een jaar later achter komen dat ze toch niet op de juiste plek zitten? Vanuit het vmbo klinken voorzichtige geluiden dat ze in het tweede en derde jaar steeds vaker instromers vanuit de havo verwelkomen.

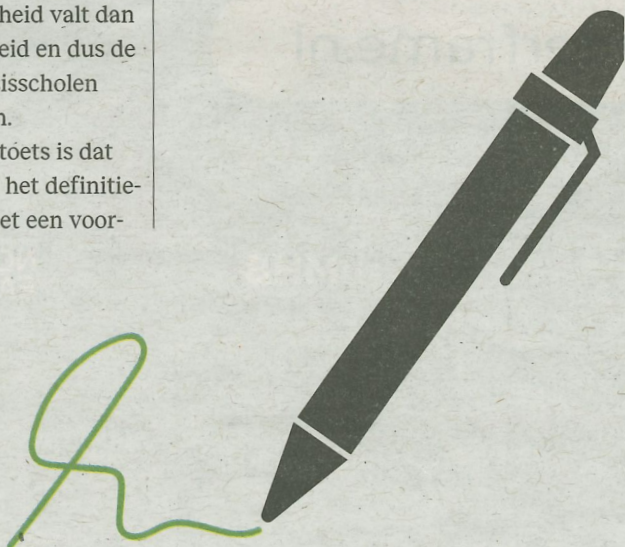
40 procent van de vmbo-scholen zou een toename zien, volgens een onderzoek van Stichting Platforms. Joost Visser, bestuurder van de koepel CVO Noord- en West Fryslân, gaf vorig jaar in het *Friesch Dagblad* aan dat er een opvallende daling zichtbaar was van schooladviezen voor het praktijkonderwijs en vmbo basis/kader, het laagste niveau van het vmbo.

TEKORTKOMINGEN

De gewoonte om het voortgezet onderwijs te verdelen in laag en hoog, stoort Adelen Buruma toch al. „In Finland zeggen ze op de basisschool tegen kinderen dat we elkaar allemaal heel hard nodig hebben om het land overleefd te houden. Dat zijn praktisch opgeleiden, theoretisch opgeleiden. Dat wordt daar precies hetzelfde gewaardeerd en zo zouden we dat hier ook moeten doen.”

„Ik zou gewoon zo graag naar de talenten van kinderen willen kijken”, zegt Van der Veen. „Maar zo zit ons onderwijssysteem helaas niet in elkaar. Van ons wordt verwacht dat we vroeg adviseren. Dat voorsorteren zit er heel diep in.” Zo gebeurt het dat halverwege groep 7, als de meeste kinderen 10 jaar oud zijn, voor het eerst het niveau wordt genoemd waarop een kind mogelijkverwijs vervolgonderwijs krijgt. Maar hoe zit het dan met de

“Soms merken we dat de motivatie bij kinderen in de bovenbouw weg is, juist vanwege die toetsen

Scholen kunnen nu nog kiezen uit zes aanbieders van de doorstroomtoets. FOTO ANP

laatbloeiers? Of de kinderen met een disharmonisch profiel, doordat ze vanwege dyslexie bijvoorbeeld laag scoren op taal? Die kinderen stromen vaak lager uit dan ze eigenlijk kunnen.

Van der Veen, die ook in het landelijk adviesteam van de PO/VO-Raad zit, hoorde daar dat er slechts vier landen in de wereld zijn waar kinderen al op hun twaalfde een schooladvies te horen krijgen. Nederland is er daar één van.

Bremer: „Wij kijken hier in het onderwijs eigenlijk vooral naar de tekortkomingen van kinderen. ‘Je komt hierop nog tekort en dus moeten we er aandacht aan besteden.’” Van der Veen knikt. „Alle kinderen moeten voldoen aan een maatstaf. Kinderen worden altijd vergeleken met het gemiddelde. Wat doet dat met het sociaal-emotionele welzijn van kinderen?”

VERLIEZERS

Dan is er nog het probleem van de doorstroomtoets als meetinstrument voor de kwaliteit van het onderwijs. Daardoor hangt er voor scholen ook veel van de uitslag af. Claire Boonstra is kritisch op deze dubbel functie van de doorstroomtoets. „De toets is in de eerste plaats ontwikkeld om kinderen in niveaus te sorteren. Is dit wel het juiste instrument om een goed beeld van de onderwijskwaliteit op een school te krijgen?”

Nu vorig jaar bleek dat er verschil zit tussen de scores op de verschillende doorstroomtoetsen, verbaast het Boonstra niet dat scholen overstappen op de aanbieder met ‘de beste’ resultaten. „Het mag duidelijk zijn dat we met elkaar gevangen zitten in een systeem dat eigenlijk alleen maar verliezers kent. De leerlingen voorop.”

Maar er verschuift iets, ziet ook Boonstra. Dat kreeg een extra impuls toen Karen Heij in 2021 in haar proefschrift

Van de Kat en de Bel de problemen van de toetsen in het basisonderwijs uiteenzette. Haar conclusie was niet mals: de overheid denkt met de toets eerlijke selectie te bevorderen, maar bereikt juist het tegendeel. Zij vindt bovendien dat de overheid de eindtoets veel te belangrijk heeft gemaakt.

VERANDEREN IS MOEILIK

Boonstra: „Het proefschrift heeft veel teweeggebracht in het onderwijs en bij stelselpartijen als Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Cito, College voor Toetsen en Examens en de Inspectie van het Onderwijs. Enerzijds is de maatschappelijke dialoog flink op gang gekomen en zijn er veel scholen en besturen die actie hebben ondernomen. Maar veranderen is moeilijk, omdat het hele onderwijssysteem samenhangt met de uitslag van de doorstroomtoets. Net als de indeling van het voortgezet onderwijs en daaropvolgend het mbo, hbo en wo én de manier waarop toezicht op kwaliteit wordt gehouden, de verdeling van de gelden enzovoort. Kortom, wat niet eigenlijk?”

Beweging is dus lastig, maar sommige scholen, zoals die van Oarsprong, zoeken naar wat er binnen de wet- en regelgeving wél mogelijk is. Ook voor die scholen wil Boonstra maandag de 26e lawaai maken. „We laten ‘moeilijk’ niet langer een excuus zijn om de dingen die nu anders moeten ook anders te doen. Want als wij het niet doen, wie dan wel? En als we het nu niet doen, wanneer dan wel?”

COLUMN
NICO
ZWART

Roeping

Toen me als jongetje werd gevraagd wat ik wilde worden als ik groot was, zei ik vol overtuiging: dominee. Groot ben ik niet geworden. En dominee ook niet.

Het was trouwens dominee of zending. In mijn hoofd stond ik op een aardappelkistje te spreken. Dat beeld moet ik ergens hebben opgepikt. Dát kistje had ik sowieso nodig, want ik ben te klein voor de traditionele kansel. Ook als dominee had ik er dus mooi bovenop kunnen staan.

Het ontbrak helaas aan een roeping, en die was wel nodig. Hoe zo’n roeping er precies uit ziet, weet ik nog steeds niet. Ik kreeg geen teken zoals Mozes, of een stem uit de hemel. Dus ging ik maar andere dingen doen.

Maar de afgelopen jaren bekwam mij een heilige onrust en die werd steeds sterker. Tot afgelopen zomer, toen wist ik het zeker; zo kan het niet verder. Daarom ben ik in gesprek gegaan met mijn compagnons en per 31 december uit het bedrijf gestapt.

En nu ben je dominee zeker, denk je misschien. Nee dus. Voor specifiek dominee voel ik nog steeds geen roeping. Ik ben een sociale werkplaats begonnen in Dokkum. Leerlingen van De Wingerd, een school voor speciaal onderwijs, komen daar elke dag werken. Ze brengen de theorie van school in praktijk. Ik zorg voor werk via lokale ondernemers. Voor werk dat ergens toe leidt. Want een baan vinden lukt nu vaak niet. Man, wat heb ik daar zin in.

En toch...

Eind vorig jaar was er een mannenzangavond in Rinsumageest. En een evangelisatiedienst op zondagavond in mijn eigen kerk. Op beide avonden mocht ik spreken. Niet vanaf een kansel. Ook niet vanaf een aardappelkistje. Gewoon op een podium. En dat was het mooiste wat ik ooit heb gedaan. (Op getrouwd zijn met Hetty en heit zijn van Sara en Isa na natuurlijk. De meiden zijn nog te jong, maar mijn vrouw leest mee, en je snapt dat ik niet op de bank wil slapen vannacht.)

Toen de oorlog in Oekraïne uitbrak, ben ik twee keer met vrienden afgereisd om ter plekke te helpen. Met tien bakwagens vol houdbaar voedsel, medicijnen, EHBO-spullen, dekens en alles wat daar nodig was, reden we het land binnen. Elk kruispunt werd bewaakt. Overal zagen we gebouwen die waren ingestort door raketinslagen. We ontmoetten mensen die zo dankbaar waren dat er een paar Nederlanders naar hen omzagen. En wij mochten uitdelen.

Datzelfde deed ik samen met Hetty in Jordanië, toen we werkten met Syrische vluchtelingen. Mensen die alles wat vanzelfsprekend was, waren kwijtgeraakt. Huis, werk, toekomst. Over mijn eigen kinderen zeg ik vaak dat het zo mooi is dat ze kunnen spelen met niets. Maar deze kinderen hadden echt niets. En toch speelden ze. Op die plekken kom ik voor m’n gevoel pas echt tot m’n recht.

Maar ook in Dokkum kun je gewoon van betekenis zijn. En daarom ben ik vanaf nu werkzaam in de werkplaats.

Totdat er een braamstruik in de fik vliegt.

Nico Zwart is ondernemer en woont met zijn vrouw en tweelingdochters in Dokkum